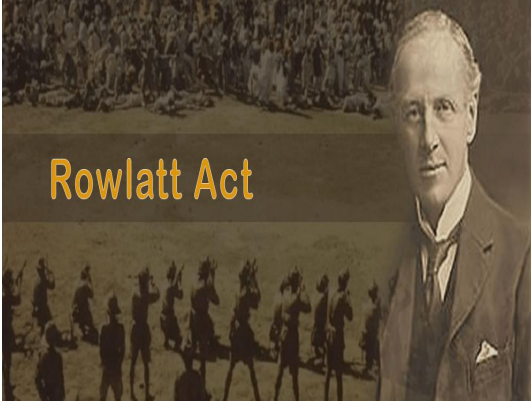

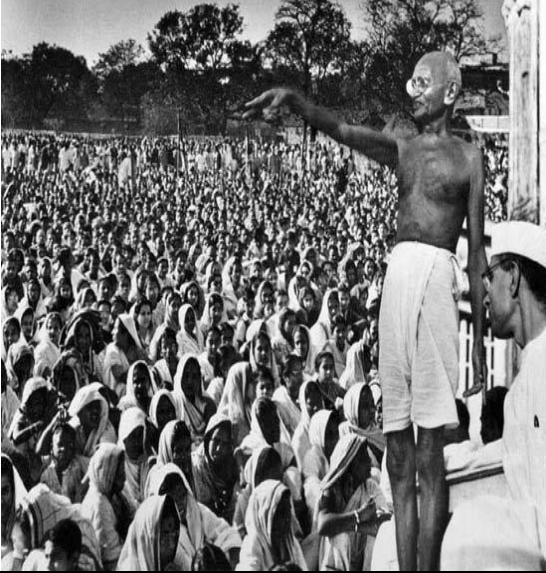
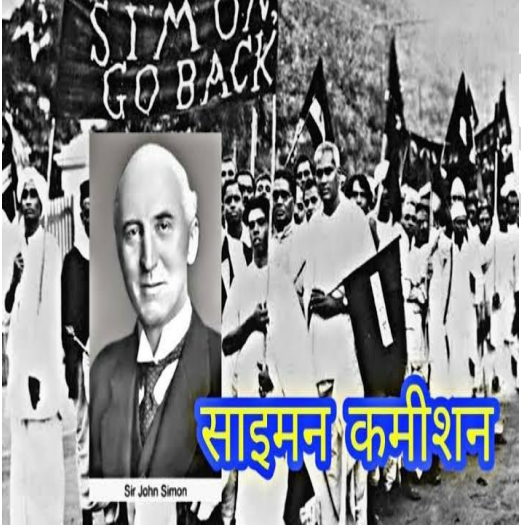

ભારતની ક્રાંતિકારી ચળવળો

ક્રમ	ચળવળ નું નામ	વર્ષ	
૧	<p>રોલેટ એક્ટ (કાળો કાયદો)</p> 	1919	<p>❖ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં બ્રિટિશ સરકારનો વિજય થયો. અંગ્રેજોએ રોલેટ બિલની જાહેરાત કરી. અંગ્રેજોએ આ બિલમાં ક્રાંતિકારી સામેનો કેસ ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખાસ કોર્ટ ગમે ત્યાં ચલાવી શકે અને તેની સામે અપીલ કરી શકાય નહીં. બીજા બિલમાં શંકમંદ વ્યક્તિઓને હદપાર કરી શકે, ન્યાયકોર્ટમાં કેસ ચલાવ્યા વગર જ જેલમાં પૂરી શકે અને તેમની માલમિલકત જપ્ત કરી શકાય તેવી જોગવાઈ આ બિલમાં હતી. ગાંધીજીએ આ બિલનો વિરોધ કર્યો. સરકારી દમનથી ઉશ્કેરાઈ જઈ લોકોએ હિંસાનો માર્ગ અપનાવતો ગાંધીજીએ આ લડત પછી ખેંચી લીધી.</p>
૨	<p>જલિયાવાલા બાગનો હત્યાકાંડ</p> 	13/4/1919	<p>❖ રોલેટ એક્ટનો પંજાબમાં તીવ્ર અસંતોષ હતો. 13 એપ્રિલ 1919ના રોજ અમૃતસરના જલિયાવાલા બાગમાં એક સભા મળી. આ બાગમાં જવા-આવવાનો એક જ સાંકડો માર્ગ હતો. સભામાં શાંત અને નિ:શસ્ત્ર બેઠેલા લોકો ઉપર જનરલ ડાયરે ચેતવણી આપ્યા વિના ગોળીબારનો હુકમ આપ્યો. ગોળીબારમાં કેટલાય માણસો મૃત્યુ પામ્યા અને ઘણા લોકો ઘાયલ થયા. દેશમાં આ ઘાતકી કૃત્યોનો તીવ્ર પડઘો પડ્યો. આ ઘટનાથી ગાંધીજીની બ્રિટિશ શાસન-વ્યવસ્થામાંથી શ્રદ્ધા ડગી ગઈ અને તેમણે અંગ્રેજોને અસહકાર આપવાનું નક્કી થયું.</p>

3	<p style="text-align: center;">ચૌરીચૌરાનો બનાવ</p> 	5/2/1922	<p>❖ ભારતના સ્વતંત્રતા સંઘર્ષમાં સીમાચિહ્નરૂપ સ્થાન અને મહત્વ ધરાવતી ચૌરી ચૌરા ઘટનાને 5 ફેબ્રુઆરી 1922ના રોજ ઉત્તરપ્રદેશના ગોરખપુરની નજીક એક કસ્બામાં ખેડૂતોની એક ભીડે બ્રિટિશ સરકારની એક પુલિસ ચૌકીને આગ લગાડી હતી. જેમાં તેમાં છૂપેલી 22 પોલીસ અધિકારી કર્મચારીઓ જીવતા સળગવાથી મૃત્યુ થયું છે. આ ઘટનાથી દુઃખી મહાત્મા ગાંધીએ અસહકાર આંદોલન સંકેલવાનો નિર્ણય કર્યો. ચૌરી ચૌરા ઉત્તર પ્રદેશના ગોરખપુર જિલ્લામાં સ્થિત બે ગામડાનું સંયુક્ત નામ છે. ચૌરી ચૌરા કાંડ આરોપીઓનો કેસ પંડિત મદન મોહન માલવીયને લડવો અને તેમણે બચાવી લેવામાં તેમની મોટી સફળતા હતી.</p>
૪	<p style="text-align: center;">ખિલાફત ચળવળ</p> 	19/10/1919 9 થી જાન્યુ- 1921	<p>❖ પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધમાં તુર્કીનો પરાજય થતાં તુર્કિના સુલતાનને કેદ થુદ્ધ પછી તુર્કી સાથે કરાયેલ સેવ્રની સંધિ અનુસાર તેના અનેક પ્રદેશો પડાવી લીધા. તુર્કિના સુલતાનને કુસ્તુતુનિયામાં કારાવાસની સજાના સમાચારથી આઘાત પામેલ હિન્દના મુસ્લિમોએ ખિલાફત આંદોલન શરૂ કર્યું. માર્ચ 1919માં મુંબઈમાં એક ખિલાફત સમિતિની રચના કરવામાં આવી. મોહમંદ અલી અને શૌકતઅલી બંધુઓની સાથે સાથે અનેક મુસ્લિમ નેતાઓએ આ મુદ્દા પર સંયુક્ત જન કાર્યવાહીની સંભાવના માટે મહાત્મા ગાંધીજી સાથે ચર્ચા કરી. સપ્ટેમ્બર 1919માં કોંગ્રેસના કોલકાતા અધિવેશનમાં મહાત્મા ગાંધીએ બીજા નેતાઓને સમજાવી ખિલાફત આંદોલનને ટેકો જાહેર કર્યો. આ આંદોલન જાન્યુઆરી ૧૯૨૧માં સમાપ્ત થયું.</p>

<p>૫</p>	<p style="text-align: center;">અસહકારનું આંદોલન</p> 	<p>1920-22</p>	<p>❖ સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૦ થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૨ની વચ્ચે મહાત્મા ગાંધી અને ભારતીય રાષ્ટ્રીય કોંગ્રેસના નેતૃત્વમાં અસહકાર આંદોલનની શરૂઆત થઈ હતી. ભારતીય સ્વતંત્રતા આંદોલનને એક નવી જાગૃતિ આવી. જલિયાવાલા બાગકાંડમાં નરસંહાર સહિતની અનેક ઘટનાઓ પછી ગાંધીજીએ વિચાર્યું કે બ્રિટિશના હાથે કોઈ યોગ્ય ન્યાય મળવાની કોઈ સંભાવના નથી તેથી તેમણે બ્રિટિશ સરકાર સામે રાષ્ટ્ર ના સહયોગ પાછો લેવાની યોજના બનાવી. જે પ્રકારથી અસહકારનું આંદોલનની શરૂઆત થઈ અને દેશમાં પ્રશાસનિક વ્યવસ્થા પર અસર પડી. આ આંદોલન અત્યંત સફળ અરયું કારણકે લાખો ભારતીયોનો પ્રોત્સાહન મળ્યું હતું.</p>
<p>૬</p>	<p style="text-align: center;">સાઇમન કમિશન</p> 	<p>1927</p>	<p>❖ હિન્દને સુધારા આપવાના હેતુથી અંગ્રેજ સરકારે ઇ.સ. 1927માં સાર જોન સાઇમનના અધ્યક્ષપદે એક કમિશનની રચના કરી એ કમિશનમાં એક પણ હિંદીને સ્થાન ન મળ્યું. આથી ભારતના બધા જ રાષ્ટ્રીય પક્ષોએ તેનો વિરોધ કર્યો. સાઇમન કમિશનના સભ્યો ઊતર્યા ત્યારે એનો સર્વત્ર બહિષ્કાર થયો. ઠેર-ઠેર હડતાળ પડી અને ' સાઇમન પાછો જા' ની ગર્જના કરતાં સરઘસો નીકળ્યા. લાહોરમાં નીકળેલા આવા એક સરઘસમાં લાહીમાર થતાં લાલા લજપતરાય ઘવાયા અને થોડા દિવસ પછી અવસાન થયું.</p>

૭

દાંડી યાત્રા નમક સત્યાગ્રહ

12/3 થી
6/4/1930

અંગ્રેજ સરકારે મીઠા પર લગાવેલા કરના વિરોધમાં દાંડી કૂચની જાહેરાત કરી. આ કાર્યક્રમ મુજબ ૧૨ માર્ચે ૧૯૩૦ના રોજ અમદાવાદ સાબરમતીથી કૂચની શરૂઆત થઈ હતી. અમદાવાદની જનતાની વિદય લેતાં કહેલું કે “ હું કાગડા-કૂતરાના મોતે મરીશ, પરંતુ સ્વરાજ્ય લીધા સિવાય હવે આ આશ્રમમાં પાછો પગ મુકનાર નથી” ગાંધીની દાંડીકૂચ એક જગવિખ્યાત ઐતિહાસિક ઘટના બની ગઈ. ગાંધીજીના નેતૃત્વમાં સરોજીની નાયડુ, માહાદેવભાઈ દેસાઈ સહીત 78 સાથીઓ સાથે મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવા કૂચ કરી હતી. દાંડીકૂચના ૩૮૫ કિ.મી. આ પ્રવાસમાં માનવ મહેરામણ બની ગયો. ગાંધીજીએ લગભગ 70 વર્ષથી વધુ વયે પગપાળા યાત્રા પૂરી કરી હતી. દાંડીકૂચ દરમિયાન વિદેશી કાપડનો બહિષ્કાર, દારૂબંધી, અસ્પૃશ્યતાનિવારણ, હિંદુ મુસ્લિમ એકતા, સામાજિક સેવા કરવાના શપથ વગેરે અનેક રચનાત્મક કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. 6 ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૦ ના રોજ ગાંધીજીએ ગગનભેદી અવાજે જણાવ્યું કે ‘ મૈને નમક કા કાનૂન તોડ દિયા !’ ગાંધીએ બ્રિટીશ અવજ્ઞાના પ્રતીકરૂપે કોઈ કર ભર્યા વગર દાંડીમાંથી જાહેરમાં એક મુઠી નમક લીધું. ગાંધીએ આને સવિનય કાનુભંગ નામ આપ્યું. દાંડી સત્યાગ્રહ ભારતીય ઇતિહાસમાં સુવર્ણ અક્ષરે મુદ્રિત થઈ ગયો. આ આંદોલનમાં ૬૦,૦૦૦ ભારતીયોને જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા. ભારતનો ખૂણેખૂણો મા ભોમની બંધન મુક્તિ માટે હિલોળે ચડ્યો. સરકારને વાટાઘાટો કરવાની ફરજ પડી. બ્રિટીશ સરકારના પ્રતિનિધી તરીકે લોર્ડ ઈરવીને ગાંધી સાથે મંત્રણા આદરી અને બંને પક્ષે સમાધાનરૂપે માર્ચ ૧૯૩૧મા ગાંધી-ઈરવીન કરાર કરવામાં આવ્યો. કરારમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું કે બ્રિટીશ સરકાર તમામ રાજકીય કેદીઓને જેલમાંથી છોડી દીધા હતા. સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ માટે ગાંધીજી આશ્રમ છોડીને ગયા, પરંતુ આઝાદી મળી છતાં, પછીથી તેઓ આશ્રમમાં પુન:

			પાછા ન આવી શક્યા. સુભાષચંદ્ર બોઝે આ યાત્રાને ‘ નેપોલિયનની પેરીસ માર્ચ’ સાથે સરખાવી હતી.
૮	<p>હિન્દ છોડો ચળવળ</p> 	9/8/1942 1942-43	<p>જુલાઈ ૧૯૪૨માં કોંગ્રેસની વર્ધા ખાતે મળેલી કાર્ય કારીની સમિતિઓમાં હિંદ છોડો. આંદોલનનો ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો અને આઠમી ઓગસ્ટ ણી મધ્યરાતે મુંબઈના મુક્તિ મેદાનમાં ગાંધીજીના નેતૃત્વમાં અહિંસક ચળવળ ચલાવવાનો અધિકાર આપ્યો, ગાંધીજીએ તે સમયે કહ્યું હતું કે આ મારા જીવનની અંતિમ લડત છે, તેથી ભારતની પ્રજા આઝાદી મેળવવા તમામ પ્રયાસો કરે’ આ આંદોલન સમયે ગાંધીજીએ પ્રજાને સૂત્ર આપ્યું કે “ કરેગે યા મરેગે’, લેકિન આઝાદી લેકે હી રહેગે’ ૯ ઓગસ્ટના રોજ ગાંધીજી સહીત કોંગ્રેસના અગ્રગણ્ય નેતાઓની ધરપકડ કરાઈ, એટલું જ નહિ પરંતુ ખુદ કોંગ્રેસ સંસ્થાને જ ગેરકાયદેસર જાહેર કરવામાં આવી હતી ૯ ઓગસ્ટે અમદાવાદ,મુંબઈ તથા પૂનામાં તોફાનો થયા. કોંગ્રેસના સમાજવાદી જૂથના નેતાઓ શ્રી જયપ્રકાશ નારાયણ અને શ્રી રામમનોહર લોહિયાના નેતૃત્વમાં આંદોલન ખૂબ જ ઉગ્ર બન્યું. આ બંને નેતાઓ ધરપકડથી બચવા ભૂર્ગભમાં ચાલ્યા ગયા. આમ છતાં દેશ ભરના યુવા કાર્યકર્તાઓ હડતાળો અને તોડફોડ જેવી કારવાઈઓ કરીને આંદોલન ચલાવતા રહ્યા હતા. અંગ્રેજોએ આ આંદોલનના પ્રતિરોધમાં અત્યંત સખ્ત રવૈયો અપનાવ્યો હતો. આમ છતાં આ વિદ્રોહને ડામવા માટે સરકારને સાલ ભરથી પણ વધારે સમય લાગ્યો હતો. ‘ હિંદ છોડો’ આંદોલનથી પ્રજામાં અનોખી જાગૃતિ આવી. આ આંદોલન ભારત દેશના લોકોને તુરંત આઝાદ કરવા માટે અંગ્રેજી શાસન વિરુદ્ધ એક નાગરિક અવજ્ઞા આંદોલન (civil disobedience movement) હતું. સુભાષચંદ્ર બોઝે હિન્દ છોડો ચળવળને અહિંસક છાપામાર યુદ્ધ (Non-violent guerrilla warfare) કહેલી. લોર્ડ માઉન્ટબેટનને વાઈસરોય એલાન કરી દિધું કે બ્રિટિશ</p>

		<p>ભારતને સ્વતંત્રતા આપી દેવામાં આવશે પરંતુ ભારતનું વિભાજન પણ થશે. ઔપચારિક સત્તા હસ્તાંતરણ કરવા માટે પંદરમી ઓગસ્ટનો દિવસ નિયત કરવામાં આવ્યો હતો. આ દિવસે ભારતના વિભિન્ન ભાગોમાં લોકોએ ભારે ખુશી મનાવી હતી. દિલ્લી ખાતે જ્યારે સંવિધાન સભાના અધ્યક્ષ દ્વારા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીને રાષ્ટ્રપિતા તરીકે ઉપાધિ આપતાં સંવિધાન સભાની બેઠક શરૂ કરવામાં આવી ત્યારે ઘણા સમય સુધી તાળીઓનો અવાજ થતો રહ્યો હતો. એસેમ્બલીની બહાર ભીડ મહાત્મા ગાંધીની જયના નારા લગાવી રહી હતી. 15 ઓગસ્ટ ૧૯૪૭ના દિવસે ભારતને સ્વતંત્રતા મળી.</p> <p>❖</p>
૯	<p>બારડોલી સત્યાગ્રહ</p> 	<p>1928</p> <p>ઈ.સ. ૧૯૨૮માં અંગ્રેજ સરકારે સુરત જીલ્લાના બારડોલી તાલુકામાં ૨૩ ગામોને ઉપલા વર્ગમાં મૂકી જમીન મહેસુલમાં ૨૨% નો વધારો ઝીંકી દીધો જે અન્યાયી હતો અને કસમચનો હતો તેથી આવા અન્યાયી વધારાનો નરહરિ પરીખના અધ્યક્ષપદે નીમેલી સમિતિએ તેને સચોટ પ્રમાણભૂત રદિયો આપ્યો. ખેડૂતોએ મહેસુલ વધારો મોકૂફ રાખવા માટે અંગ્રેજ સરકારને રજૂઆત કરી પરંતુ સરકારે નાગરિક સંગઠનો દ્વારા મુકવામાં આવેલી કર રાહતની અરજીઓને પણ નામંજૂર કરી દીધી. ખેડૂતની સ્થિતિ અત્યંત દયનીય હતી. સૌ પ્રથમ સરદાર પટેલે મુંબઈના ગવર્નરને આપેલ પ્રાકૃતિક વિપદાઓને કારણે કરવેરામાં રાહત માંગતો પત્ર લખ્યો. પણ ગવર્નરે તે પત્રની અવગણના કરી અને ઉલટા કર જમા કરવાની તારીખની ઘોષણા કરી. વલ્લભભાઈએ તા. ૧૨-૦૨-૧૯૨૮ થી સત્યાગ્રહની આગેવાની લીધી. વલ્લભભાઈએ બારડોલી જઈ મુખ્ય કાર્યકરોની છાવણી ઊભી કરી અને દરેકના વિભાગપતિ નીમ્યા. મોહનલાલ પંડ્યા, રવિશંકર મહારાજ, સુમંત મહેતા, જુગતરામ દવે, ડો.ચન્દુલાલ દેસાઈ(છોટે સરદાર), બળવંતરાય મહેતા, કલ્યાણજી કુવરજી</p>

વગેરે કાર્યકરોએ લડતના મોરચા સાંભળ્યા. "સત્યાગ્રહ પત્રિકા" નિયમિત પ્રગટ કરવાની જવાબદારી જુગતરામ કાકા, પ્યારેલાલ, ચીમનલાલ ભટ્ટ અને મગનભાઈ દેસાઈએ સાંભળી. વલ્લભભાઈના જુસ્સાદાર અને હિંમંતભર્યા ભાષણોથી ખેડૂતોમાં શુરાતન પ્રગટ્યું. જમીનો અને મિલકતો જપ્ત થવા છતાં ખેડૂતોએ ખમીર જાળવ્યું. દેશભરના લોકોએ "બારડોલી દિન" ઉજવીને ખેડૂતો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવી. વલ્લભભાઈએ સૌ ખેડૂતોને અહિંસક રહેવા ખાસ ચેતવણી આપી અને સરકારી અધિકારી દ્વારા કોઈ પણ પ્રકારજો દમન કરતાં કોઈ પણ પ્રતિઘાત ન કરવા જણાવ્યું. તેમણે ખેડૂતોને ખાત્રી આપી કે માત્ર કર માફી જ નહીં પણ જ્યં સુધી ખેડૂતોને તેમની જપ્ત કરેલી જમીન પાછી નહીં મળે ત્યાં સુધી આંદોલન ચાલુ રહેશે. બારડોલીની પ્રજાના આત્મવિશ્વાસ અને અડગ હિંમત વિષે ગાંધીજીને પુરો વિશ્વાસ હતો. જ્યારે સને ૧૯૨૮માં સરકારી વેરાઓ વિરુદ્ધમાં ગોરી સલ્તનત સામે સત્યાગ્રહ શરૂ કરવા માટે બારડોલીની પસંદગી કરેલી અને સત્યાગ્રહીઓના નેતા તરીકે વલ્લભભાઈ પટેલની કરવામાં આવી હતી. બારડોલીના ખેડૂતોને સમગ્ર ગુજરાતના સાથીઓ તરફથી ટેકો મળ્યો. ઘણાં ખેડૂતોએ તેમની મિલકત આદિ તેમના સગા સંબંધીઓ પાસે સંતાડી દીધી હતી. રાજ્યના અન્ય લોકો તરફથી તેમને આર્થિક મદદ અને જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓ મળી હતી. પણ સરદાર પટેલે ગુજરાત અને બહારના અન્ય લોકો દ્વારા સાંત્વન વિરોધ શરૂ કરવાની સાફ મનાઈ કરી. છેવટે સરકારે સરદારને પૂના બોલાવી ખેડૂતોના પ્રતિનિધીઓની હાજરીમાં જ ન્યાયપૂર્ણ મહેસૂલ લેવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું. આ સત્યાગ્રહ સફળ થતા વલ્લભભાઈ પટેલને 'સરદાર'નું બિરૂદ આપવામાં આવ્યું હતું.

- ❖ ગુજરાતનાં આણંદ જીલ્લામાં આવેલ બોરસદ તાલુકામાં વર્ષ ૧૯૨૨-૨૩ અંગ્રેજો દ્વારા લાદવામાં આવેલા અન્યાયી ' હૈડિયા વેરા'ના વિરોધમાં યોજાવા આવેલો સત્યાગ્રહ હતો.
- ❖ બારૈયા અને પાટણવાડિયા જાતિને અપરાધી જાતિઓ ગણવામાં આવતી હતી. અને તે જાતિના લોકોને સવાર-સાંજ પોલીસ થાણામાં હાજરી નોંધાવવી પડતી હતી. બોરસદ તાલુકાનાં ગોળેલ ગામનો વાતની બાબરા દેવા જાતિનો હતો તે કોઈ કારણસર પોલીસ થાનામાં હાજરી પુરાવા જય શક્યો નહીં અને તેની પોલીસે ધરપકડ કરી. સ્વભાવે પ્રમાણિક એવા બાબરા પર આ ધરપકડ ઊંડી અસર થઈ. તે અટકાયતમાંથી ભાગી છૂટ્યો અને બહારવટે ચડ્યો. તેની બાતમી આપનારને તે આકરી સજા કરતો હતો. લોકો આ બહારવટિયાઓના ભાઈથી ત્રાસી ગયા હતા. બહારવટિયાઓને પકડવા માટે સરકારે એક વરસ માટે વધારાની પોલીસ રાખવાનું નક્કી કર્યું. પરંતુ તે અંગેના ખર્ચના આશરે અઢી લાખ રૂપિયા બોરસદ તાલુકાનાં તમામ ગામડાઓ પાસેથી વસૂલવાનું સરકારે નક્કી કર્યું. આ કાર પ્રજા માટે અન્યાયી હતો. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે દંડ ન ભરવાનો આદેશ કર્યો. લોકોમાં એટલી બધી જાગૃતિ આપી કે કોઈએ દંડ ન ભર્યો. આખરે મુંબઈ પ્રાંતના ગૃહમંત્રીએ ૮ જાન્યુઆરી ૧૯૨૪ના રોજ તે વેરો રદ કર્યો. આમ આ સત્યાગ્રહમાં લોકોનો વિજય થયો.

<p>૧૧</p>	<p style="text-align: center;">ખેડા સત્યાગ્રહ</p> <p style="text-align: center;">KHEDA SATYAGRAHA:1918</p> 	<p>1917</p>	<p>❖ ખેડા સત્યાગ્રહ એ ગુજરાતનાં ખેડા જિલ્લામાં મહાત્મા ગાંધીજીની આગેવાની હેઠળ બિરિશ રાજ વિરુદ્ધ એક સત્યાગ્રહ છે. ઇ.સ. ૧૯૧૭માં ગુજરાતનાં ખેડા જિલ્લામાં અતિવૃષ્ટિને કારણે ચોમાસુ પાક નિષ્ફળ ગયો હતો નિયમ પ્રમાણે પાક છ આનીથી ઓછો હોય તો અડધું મહેસૂલ મુલતવી રાખવાનો સરકારી કાયદો હતો. પરંતુ સરકારી અમલદારો તે માટે તૈયાર હતા નહીં. ચાંપરણમાં સફળ સત્યાગ્રહ કરીને પાછા ફર્યા બાદ ગાંધીજીએ વલ્લભભાઈ પટેલના નેતૃત્વ હેઠળ ખેડા સત્યાગ્રહની આગેવાની કરી. અને ખેડૂતો પાસે મહેસૂલ ન ભવવાની પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી. મહેસૂલ ન ભરવાથી સરકારે જપ્ત કરેલા એક ખેરાતમાં ડુંગળીનો પાક તૈયાર થયેલો હતો. ગાંધીજીએ તે પાક કાપી લાવવાની મોહનલાલ પાંડયાને સલાહ આપી. મોહનલાલ અને ટેનમાં સાથીઓએ આ કામ પર પાડ્યું પરિણામે સરકારે મોહનલાલને પકડીને ૧૫ દિવસની સજા કરી. છૂટ્યા પછી લોકોએ સ્વાગત કર્યું અને ગાંધીજીએ મોહનલાલને ‘ ડુંગળી ચોર’નું બિરુદ આપ્યું. અંતે સરકારે આગામી વર્ષનો કરવેરો માફ કર્યો અને કારના દરમાં કરેલો વધારો પાછો ખેંચ્યો. લોકોની જપ્ત કરાયેલી સંપત્તિ પરત કરી.</p>
<p>૧૨</p>	<p style="text-align: center;">ચંપારણ સત્યાગ્રહ</p> 	<p>1917</p>	<p>❖ અંગ્રેજોએ ખેડૂતોને પોતાની જમીનના અમુક ભાગમાં ગળીનું વાવેતર કરવાની ફરજ પાડી હતી. એમાંથી જે ગળી પેદા થાય તે અંગ્રેજોએ સસ્તા દરે લઈ જતાં. ‘ તીન કઠિયા’ પધ્ધતિ’ નામે જાણીતી આ પ્રથામાં ખેડૂતોની કાયદેસરની લૂંટ જ હતી. ગાંધીજીએ બિહારના મોતીહારી ગામમાં રહીને આ પ્રથા સામે ચંપારણ સત્યાગ્રહ લડત ચલાવી હતી.</p>

<p>૧૩</p>	<p>ચીપકો આંદોલન</p> <p>GOOGLE DOODLE REMEMBERS THE WOMEN OF CHIPKO MOVEMENT</p>	<p>૧૯૭૦</p>	<p>❖ ચીપકો આંદોલન એક પર્યાવરણની રક્ષા માટેનું આંદોલન હતું. તે ભારત દેશના ઉત્તરાખંડના ખેડૂતોએ વૃક્ષોની કાપણીનો વિરોધ કરવા આ આંદોલન થયું હતું. તે રાજ્યના વન વિભાગના ઠેકેદારો દ્વારા વનોની કાપણીનો વિરોધ કરી રહ્યા હતા અને તે પોતાનો પરંપરાગત અધિકાર માનતા હતા. આ આંદોલન તે સમયના ઉત્તરપ્રદેશના ચમોલી જિલ્લામાં વર્ષ ૧૯૭૦માં શરૂઆત થઈ હતી. ચીપકો આંદોલનની એક વિશેષતા એ હતી કે તેમાં મોટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓએ ભાગ લીધો હતો. આ આંદોલનની શરૂઆત ૧૯૭૦માં ભારતના સુપ્રસિદ્ધ પર્યાવરણવાદી સુંદરલાલ બહુગુણા, કામરેડ ગોવિંદસિંહ રાવત, ચંડીપ્રસાદ તથા શ્રીમતી ગૌરાદેવીના નેતૃત્વમાં થયું હતું.</p>
<p>૧૪</p>	<p>બંગલંગ આંદોલન (બંગાળનું વિભાજન)</p> <p>બંગ - ભંગ આંદોલન</p> <p>બંગાલ વિભાજન (1905)</p>	<p>૧૯૦૫</p>	<p>❖ બંગાળના વિભાજનના નિર્ણયની ઘોષણા ૧૯ જુલાઈ ૧૯૦૫ના રોજ ભારતના તે સામના વાઈસરોય કરઝન દ્વારા કરવામાં આવી. એક મોટા મુસ્લિમ પ્રાંતના સર્જન માટે ભારતના બંગાળને બે ભાગમાં વિભાજન કરવા માટે લેવામાં આવ્યો. બંગાળ વિભાજન ૧૬ ઓક્ટોબર ૧૯૦૫થી અમલમાં આવ્યો જે બંગલંગના નામથી જાણીતો બન્યું. આ અંગ્રેજોની “ ભાગલા પાડો અને રાજ કરો”ની નીતિ હતી. આ નિર્ણયના વિરોધમાં સમગ્ર દેશમાં ૧૯૦૫માં બંગલંગ આંદોલનની શરૂઆત થઈ. આ વિભાજનને કારણે ઉચ્ચ સ્તરીય રાજનીતિક અશાંતિ ને કારણે ૧૯૧૧માં બંને તરફની દેશની જનતાના દબાણને પગલે બંગાળ પૂર્વ અને પશ્ચિમ ભાગ ફરીથી એક થયો.</p>

<p>૧૫</p>	<p style="text-align: center;">હોમરૂલ આંદોલન</p> 	<p>૧૯૦૫</p> <p>❖ હોમરૂલ શબ્દ આયર્લેન્ડના એક એવા આંદોલનથી લેવામાં આવ્યું કે જેનો સર્વપ્રથમ પ્રયોગ શ્યામજી કૃષ્ણવર્મા ને ૧૯૦૫માં લંડનમાં કર્યો હતો. પરંતુ આનો સાર્થક બનાવવાનો શ્રેય બાળ ગંગાધર તિલક અને એની બેસન્ટને ફાળે જાય છે. ભારતમાં બે હોમરૂલ લીગોની સ્થાપના થઈ હતી જેમાં એકની સ્થાપના બાળ ગંગાધર ટીલકને એપ્રિલ ૧૯૧૬માં પૂના ખાતે કરી હતી જ્યારે બીજી સંસ્થાની સ્થાપના એની બેસન્ટને સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬માં મદ્રાસ ખાતે કરવામાં આવી હતી.</p>
<p>૧૬</p>	<p style="text-align: center;">આઝાદ હિંદ ફોજ</p> 	<p>૧૯૧૫</p> <p>❖ આઝાદ હિંદ ફોજની રચના સર્વપ્રથમ રાજા મહેન્દ્ર પ્રતાપસિંહ દ્વારા ૨૯ ઓક્ટોબર ૧૯૧૫માં અફઘાનિસ્તાનમાં કરવામાં આવી હતી. તેના મૂળ સ્વરૂપે તે સમયે આઝાદ હિંદ સરકારની સેના હતી. જેનો લક્ષ્ય અંગ્રેજો સામે લડીને ભારતને સ્વતંત્રતા આપવાની હતી. બીજા વિશ્વયુદ્ધ સમયે ૧૯૪૨માં જાપાન ની મદદથી ટોકિયો ખાતે રાસબિહારી બોસને ભારતને અંગ્રેજોના કબજામાંથી મુક્ત કરવા માટે આઝાદ હિંદ ફોજ અથવા ઇન્ડિયન નેશનલ આર્મી નામના સશસ્ત્ર સેનાનું ગઠન કરવામાં આવ્યું. આમાં લગભગ ૪૦,૦૦૦ ભારતીય સ્ત્રી-પુરૂષની તાલીમ સેનાની રચના કરવામાં આવી. આ સેનાનું નેતૃત્વ કેપ્ટન મોહનસિંહ, રાસબિહારી બોસ તથા નિરંજનસિંહને મહત્વની ભૂમિકા ભજવી હતી.</p>

૧૭	<p style="text-align: center;">1857નો વિપ્લવ</p> 	1857	<p>❖ 1857નો ભારતીય વિદ્રોહ,જેમાં પ્રથમ ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. બ્રિટિશ શાસનના વિરુદ્ધ એક સશસ્ત્ર વિદ્રોહ હતો. આ વિદ્રોહ બે વર્ષ સુધી ભારતના વિવિધ ભાગોમાં ચાલ્યો. આ વિદ્રોહની શરૂઆત ઊત્તર ભારતના ક્ષેત્રોમાં નાની મારામારી અને આગચંપીથી થયો હતો. અને તે આગળ વધીને મોટું રૂપ ધારણ કર્યું હતું. 29 માર્ચ 1857 ના રોજ પશ્ચિમ બંગાળના બૈરકપુરમાં સૈનિકોને ચરબી વાળા કારતૂસનો ઉપયોગ કરવાની મનાઈ ફરમાવી. એક સૈનિક મંગળ પાંડેએ પોતાના સાજેટ પર હુમલો કરી હત્યા કરી જેના અંતર્ગત 8 એપ્રિલ 1857 ના રોજ મંગળ પાંડેને ફાંસી આપવામાં આવી. 34મી દેશી પૈડલ સેના રેજિમેન્ટનો ભંગ કરવામાં આવ્યો.</p>
૧૮	<p style="text-align: center;">નીલ (ગળી) વિદ્રોહ</p> 	1859	<p>❖ 19મી શતાબ્દીના લગભગ મધ્યમાં ભારત સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિ એક અંગ્રેજ શાસનના વિરુદ્ધ અનેક ખેડૂત આંદોલન થયા જેમાં નીલ આંદોલન, એકા આંદોલન, પાવના આંદોલન, ડકકન વિદ્રોહ, કિસાન સભા આંદોલન, ગોળા વિદ્રોહ, બારડોલી સત્યાગ્રહ, તેલંગણા આંદોલન વગેરે. વર્ષ 1859-60માં નીલ વિદ્રોહ ખેડૂતોના અંગ્રેજ શાસનના વિરુદ્ધ પહેલું સંગઠન તથા સર્વાધિક જુજાડ વિદ્રોહ હતો. યુરોપિય બજારોમાં 'નીલ'ની વધારે માંગની પૂર્તિ કરવા માટે બંગાળના ખેડૂતો નીલ ઉત્પાદન જબરજાસ્તી અને અલાલકારી ખેતી કરાવી રહ્યા હતા. નિરક્ષર ખેડૂતોનો લાભ લઈ તેમાંના થોડા પૈસાની લાલચમાં ચોખાની ખેતી લાયક જમીન પર નીલની ખેતી કરાવતા હતા. જો ખેડૂત કરારના પૈસા પરત કરી શોષણથી મુક્તિ મેળવવા માટે પ્રયાસ કરે તો નીલ ઉત્પાદક તેમનું અપહરણ, ધમકી, લાકડીથી ઢોર માર મારવો તથા તેમની મહિલાઓ તથા બાળકોને મારવામાં આવતા, પશુઓને બળજબરીપૂર્વક ફૂર બાંધીને તેમની પાસે નીલની ખેતી કરવા માટે મજબૂર કરવામાં આવતા હતા.</p>